

Відгук

офіційного опонента, доктора філософії з історії та археології,
асистента кафедри історії Центральної та Східної Європи
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гуменного Сергія Любомировича,

про дисертацію Дарморіз Соломії Юріївни на тему
«Діяльність «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 «Історія та археологія»
в галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність теми. Серед важливих проблем міжвоєнного періоду, що заслуговують на окреме наукове дослідження, варто виокремити тематику, пов'язану з вивченням діяльності «Дирекції мит у Львові» (далі – ДМЛ) упродовж жовтня 1922 – листопада 1927 рр. Митні структури відігравали важливе значення у функціонуванні державної системи ДРП, сприяли наповненню бюджету коштами, отриманими від сплати мита, контролювали законне переміщення громадян, товарів і автотранспорту, здійснювали облік на прикордонних ділянках, боролися з кримінальними діями, передбаченими нормативно-правовими актами з питань митної справи та зовнішньої торгівлі тощо.

Задекларована наукова проблема є актуальною для сучасного розуміння і аналізу складних процесів, які відбувалися в ДРП в умовах діяльності ДМЛ, що відобразилося на функціонуванні митних органів окресленого періоду. Власне 1922–1927 рр. – це не лише час становлення митних структур ДРП, але й найскладніший для неї період, зважаючи на обставини, у яких вона діяла, забезпечуючи виконання поставлених завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах планів науково-дослідної роботи кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка і є складовою частиною теми «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (номер державної реєстрації 011U009915).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх наукова достовірність. Дисертаційна робота Дарморіз С. Ю. є самостійним, ґрунтовним науковим дослідженням. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, наведених у дисертації, забезпечується постановкою та вирішенням завдань, проведенням аналізу з використанням загальних та спеціальних наукових методів дослідження. Сформульована мета та поставлені завдання повністю реалізовані в процесі дослідження, результати якого відображені у роботі, а також в узагальненому вигляді сформульовані у висновках дисертації, що виносяться на захист. Достовірність і обґрунтованість отриманих результатів забезпечуються чітким визначенням мети дослідження, а також логічно структурованим і цілеспрямованим формулюванням завдань, спрямованих на її досягнення. Наукові положення, що сформульовані у роботі, ґрунтуються на системному аналізі джерел, актуальних методологічних підходах та дотриманні принципу внутрішньої логіки дослідницького процесу.

Наукова новизна результатів і повнота їх викладу в опублікованих працях полягає в тому, що в роботі уперше в українській історичній науці детально проаналізовано історіографічний доробок українських та зарубіжних науковців з теми дослідження; виявлено, опрацьовано й введено до наукового вжитку значний масив документальних джерел з архівних установ та бібліотек України й Польщі, які або зовсім не вивчалися дослідниками раніше, або ж фрагментарно, що дало можливість цілісно й системно осмислити задекларовану проблематику; висвітлено становлення «Дирекції мит у Львові» крізь призму аналізу нормативно-правової бази, її впливу на функціонування митних структур; проаналізовано проблему визначення прикордонних меж, функціонування митних служб, кадрового потенціалу; досліджено умови та особливості переміщення через державний кордон

громадян, коштовностей, транспортних засобів; визначено зловживання службовим становищем, особливості боротьби з контрабандою, незаконним перетином кордону Другої Речі Посполитої; охарактеризовано речове забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії, їх матеріально-технічну підтримку.

Дисертація пройшла належну наукову апробацію, її основні положення викладено в 11 публікаціях, серед яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України (1 входить до міжнародних наукометричних баз даних Scopus, 3 – видання категорії Б); 1 – в закордонному виданні; 6 – матеріали міжнародних та регіональних наукових конференцій. Вважаємо, що отримані результати матимуть й практичне застосування, насамперед в узагальнюючих з історії України та всесвітньої історії, спеціалізованих лекційних курсах.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Не викликає заперечень структура роботи: вона побудована за проблемним-хронологічним принципом, складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (532 позиції), додатків (1). Загальний обсяг дисертації становить 335 стор., з яких 200 стор. – основний текст, що відзначаються внутрішньою логікою та аналізом, що сприяло реалізації задумів авторки.

У вступній частині дисертації Соломії Дарморіз обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, завдання роботи, методологічні аспекти, сформульовано хронологічні межі та територіальні рамки, розкрито наукову новизну та форми їх апробації.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження» здійснено аналіз стану наукової розробки теми, джерельної бази, використаної для написання дисертації та обґрунтовано теоретико-методологічні принципи наукового пошуку. В дисертаційному дослідженні здійснено критичний аналіз значної кількості наукових праць, які за хронологічним принципом поділити на чотири групи. Перша – праці з історії Польщі французьких, англійських та американських

дослідників. Друга група – дослідження польських науковців з історії Польщі, охорони кордону тощо. Третя – публікації з історії Польщі українських учених. Четверта – роботи вітчизняних науковців, пов’язані зі становленням митної справи, польсько-українського пограниччя, міграцій, контрабанди тощо.

Джерельну базу дисертації складають документи та матеріали архівів України та Польщі, наукових і універсальних бібліотек обох країн. Для зручності, джерела ділимо на чотири групи: перша – документи з державних архівів України та Польщі; друга – опубліковані матеріали; третя — періодичні видання; четверта – онлайн-ресурси. Перша група – документи з державних архівів України та Польщі. Основу джерельної бази складають архівні справи фонду 162 («Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.») Центрального державного історичного архіву України, Archiwum Akt Nowych у Варшаві, Archiwum Państwowe у Перемишлі, Archiwum Straży Granicznej в Щецині.

Авторка зазначає, що попередні історіографічні роботи мали обмеження в опрацюванні джерельної бази, що негативно вплинуло на точність і обсяг досліджуваної теми. Це спричинило формування стереотипного сприйняття діяльності «Дирекції мит у Львові», що ґрунтувалося на поверхневих фактах без глибокого аналізу змісту її роботи. Використання різних методів джерелознавчої критики дозволило уникнути упередженості в дослідженні та забезпечити об’єктивність.

У другому розділі *«Становлення митних органів»* досліджено становлення та особливості функціонування «Дирекції мит у Львові» в період 1922–1927 рр. Створення зазначено структури стало відповіддю на потребу впорядкування митної справи. Її організація була важливим елементом інтеграції новоприєднаних земель до загальнодержавної структури. У зазначений період діяльність «Дирекції мит у Львові» скеровувалася на формування ефективної митної інфраструктури, забезпечення належного

контролю за переміщенням товарів і осіб через кордон, а також боротьбу з контрабандою, яка була поширеним явищем на прикордонних територіях.

Важливим аспектом діяльності установи було налагодження кадрової політики, зокрема добір та підготовка персоналу, здатного забезпечити належний рівень служби в умовах нової політичної ситуації. Хоча митна служба стикалася з низкою труднощів, вона відігравала ключову роль у забезпеченні економічної безпеки регіону. Загалом, «Дирекції мит у Львові» упродовж 1922–1927 рр. не лише виконувала функції контролю і збору мит, а й стала важливим інструментом державної політики у прикордонному регіоні, закладаючи підвалини для подальшого розвитку митної системи.

У *третьому розділі «Організаційні засади»* розглянуто організаційні засади функціонування «Дирекції мит у Львові» у 1922–1927 рр., що дозволяє окреслити основні елементи її інституційної побудови та внутрішньої структури. «Дирекція мит у Львові» мала чітко визначену ієрархічну структуру, яка відповідала загальнодержавній моделі організації митних установ Другої Речі Посполитої. Вона підпорядковувалася Міністерству фінансів і координувала діяльність підлеглих митниць та митних постів. Значну увагу приділяли організації документообігу, процедурі митного оформлення та впровадженню нових інструкцій, які регулювали роботу персоналу відповідно до актуального законодавства. Важливою складовою ефективного функціонування було формування дисциплінованого та компетентного кадрового складу. Регулярні інструктажі, перевірки та оцінювання працівників сприяли підвищенню якості роботи. Незважаючи на об'єктивні труднощі (зміни законодавства, вплив геополітичної ситуації, кадрові виклики), організаційна модель «Дирекції мит у Львові» засвідчила свою життєздатність і стала основою для подальшої інституційної еволюції митної системи в регіоні. Організаційні засади діяльності скеровувалися на створення ефективної адміністративної структури, яка забезпечувала реалізацію митної політики держави в прикордонному регіоні.

Четвертий розділ «Постачання митних структур» присвячено аналізу матеріально-технічного забезпечення митних структур, що діяли під юрисдикцією «Дирекції мит у Львові» упродовж 1922–1927 рр. Постачання митних органів у цей період залишалося одним із найбільш проблемних аспектів їхньої діяльності. Брак фінансування, нестача обладнання та інфраструктури негативно впливали на ефективність служби. Митні установи потребували спеціалізованих приміщень для огляду товарів, складів, засобів зв'язку, транспорту та охоронного обладнання. Проте забезпечення цими ресурсами було нерівномірним і часто не відповідало реальним потребам служби.

Особливо складною залишалася ситуація в прикордонних митницях, де персонал працював у важких умовах, часто без належного забезпечення базовими засобами – форменим одягом, канцелярським приладдям, засобами обігріву тощо. Попри обмеження, «Дирекція мит у Львові» вживала заходів для покращення стану матеріально-технічної бази – надсилала запити до центральної влади, проводила інвентаризацію потреб, організовувала внутрішнє перерозподіл ресурсів між митницями. Загалом, проблеми з постачанням суттєво ускладнювали реалізацію повноцінного митного контролю, однак не зупинили розвиток структури – навпаки, вони стимулювали пошук гнучких рішень і самостійних ініціатив на місцях. Забезпечення митних структур відображало загальний стан економіки та державного адміністрування у міжвоєнній Польщі. Воно стало важливим чинником, який впливав як на повсякденну роботу митниць, так і на темпи модернізації митної системи в регіоні.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Проведений аналіз тексту дисертаційного дослідження із використанням провідних систем перевірки на плагіат засвідчив високий рівень оригінальності. Згідно з результатами перевірок, відсоток унікальності становить: StrikePlagiarism.com – 96,5 %, Turnitin – 91,0 %, AntiPlagiarism.net – 92,0 %, що підтверджує

дотримання принципів академічної доброчесності та самостійний характер виконаної наукової роботи.

Дискусійні питання та зауваження щодо змісту дисертації. Попри загалом позитивну оцінку, якої заслуговують окреслені у дослідженні наукові підходи та аналітичні спостереження дисертантки, доцільно звернути увагу на низку рекомендацій і побажань, які могли б поглибити зміст роботи. Зокрема, у тексті дисертації варто було б більш розгорнуто зупинитися на окремих питаннях, що викликають наукову зацікавленість і потребують додаткового уточнення. 1. Було б доречно ширше розкрити зовнішньополітичний контекст та його вплив на трансформацію митної політики в прикордонному регіоні. 2. У дисертації бракує поглибленого аналізу економічних наслідків митної політики для місцевого населення та підприємницького середовища. 3. Було б корисно розглянути механізми управління і взаємодії між «Дирекцією мит у Львові» та Міністерством фінансів Республіки Польща. 4. Робота могла б виграти від ширшого використання особистих документів, спогадів або внутрішнього листування для глибшого розкриття «людського виміру» митної служби. 5. Доцільно було б детальніше проаналізувати статистичні дані, щоб оцінити реальні результати боротьби з контрабандою.

Постановлені дискусійні питання та побажання, незважаючи на їх важливість, не знижують достойного рівня наукового дослідження, представленого в дисертації Дарморіз Соломії Юріївни. Побажання стосуються окремих аспектів роботи, які тим чи іншим чином можуть бути розширені або поглиблені для більш повного висвітлення теми. Однак загальна якість дослідження, його наукова новизна та значення, достовірність висновків і здобуті результати залишаються на хорошому рівні, що підтверджує професіоналізм авторки, її здатність до самостійної наукової роботи.

Відповідність роботи встановленим вимогам. Дисертаційна робота повною мірою відповідає чинним вимогам, що висуваються до наукових досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю

032 «Історія та археологія» (галузь знань 03 «Гуманітарні науки»). Усі положення, винесені на захист, є науково обґрунтованими, містять елементи наукової новизни та підтверджені в процесі дослідження. Поставлену мету та визначені завдання авторка реалізувала ґрунтовно й аргументовано. Зміст основних положень логічно викладений у висновках дисертації, а назва дослідження повністю відповідає його меті, структурі та змісту.

Загальний висновок. Дисертація Дарморіз Соломії Юріївни на тему «Діяльність Дирекції мит у Львові (1922–1927 рр.)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» (галузь знань 03 «Гуманітарні науки»), є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Актуальність обраної теми, ґрунтовність наукових положень і висновків, достовірність результатів, ступінь новизни, а також практична цінність і логічність викладу матеріалу підтверджують високий рівень виконаної роботи. Результати дослідження належним чином відображені у наукових публікаціях авторки, що засвідчує її академічну доброчесність і самостійність у виконанні наукового пошуку.

Дисертація відповідає всім вимогам, що висуваються до наукових кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії, згідно з «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року. Дарморіз Соломія Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія», галузь знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент

доктор філософії з історії та археології,
асистент кафедри історії Центральної та Східної Європи
Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Сергій ГУМЕННИЙ

ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА В. В.
14.04.2025р.

